

OMMAVIY SPORT BILAN SHUG‘ULLANISH KO‘LAMINI YANADA KENGAYTIRISH YO‘LIDA SPORT XIZMATLARI BOZORINING IQTISODIY MUNOSABATLARI VA UNING XUSUSIYATLARI

Ismagulova Gulmira Nuraliyevna

O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti,
“Menejment va sport tadbirlarini tashkil etish” kafedrasida katta o‘qituvchisi;

Matkarimova Nargiz To‘xtasinovna

O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti,
“Menejment va sport tadbirlarini tashkil etish” kafedrasida dotsenti;

Anotatsiya: Sport xizmatlari bozorining xususiyatlarini o‘rganish asosida O‘zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirishning asosiy joriy sog‘lomlashtirish tendentsiyalarini aniqlash yo‘lidagi jismoniy tarbiya xizmatlari bozorining shakllanishi va rivojlanishiga ko‘maklashish, aholi talabini qondirish orqali yuqori turmush darajasi sifatiga javob beradigan muvozanatli takror ishlab chiqarish jarayonini ta‘minlashdagi roli va o‘rni belgilab berildi.

Kalit so‘zlar: xizmatlar bozori, sog‘lomlashtirish va fitnes xizmatlari, bozor funktsiyalari, aholi salomatligi, jismoniy tarbiya va sport iqtisodiyoti.

Аннотация: На основе изучения особенностей и функций рынка физкультурно-спортивных услуг определены основные современные тенденции развития индустрии спорта и отдыха в Республике Узбекистан; Поддерживая формирование и развитие рынка физкультурных услуг, определена роль и место в обеспечении сбалансированного воспроизводственного процесса, отвечающего качеству высокого уровня жизни путем удовлетворения спроса населения.

Ключевые слова: рынок услуг, физкультурно-оздоровительные услуги, рыночные функции, здоровье населения, экономика физической культуры и спорта

Abstract: The main current trends in development of sports and improving branch in Republic of Uzbekistan are revealed on the basis of the research of features and functions of the market of services of physical culture and sport. The role and place of the market of sports services in the promotion of formation and

development, supplying a balanced reproduction process that meets the quality of a high standard of living by meeting the demand of the population are determined.

Keywords: market of services, sports and health services, market functions, health of the population, economy of physical culture and sport.

Dolzarbligi. Bugungi kun talabida xizmat ko'rsatish bozorining o'rni, ahamiyati, vazifalari va o'rnini, shuningdek, uning milliy iqtisodiyotning uzluksiz va barqaror rivojlanishini ta'minlashga ta'sirini aniqlash iqtisodiyotni rivojlantirishning eng muhim shartlaridan biridir. Aynan shu shartlarni bajarish uchun Vazirlar Mahkamasi tomonidan “2019-2023 yillar davrida O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va ommoviy sportni rivojlantirish konsepsiyasi” Qaror sifatida tasdiqlandi [1].

Iqtisodiy tushunchada bozor sotuvchilar va xaridorlarning o'zaro munosabatlari uchun zarur bo'lgan shartlar yig'indisi sifatida ta'riflanadi, ular ostida xizmat (tovar) sotish yoki sotib olish amalga oshiriladi. Aynan shu toifadagi oldi-sotdi sotuvchi va xaridor o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning asosiy maqsadi bo'lib xizmat qiladi. Shunday qilib, bozor tovar va pul muomalasining barqaror o'zaro ta'siri asosida vujudga keladigan iqtisodiy munosabatlar tizimi bo'lib, bunda eng muhim tarkibiy qismlar yoki toifalar: ehtiyoj (ehtiyoj), talab va taklif, narx, bozor raqobati, ayirboshlash [2].

Sport xizmatlari bozori kontsepsiyasiga kelsak, uning zamonaviy iqtisodiy nazariyasi uni jismoniy tarbiya va sport klublari (firmalar, tashkilotlar) va iste'molchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar sifatida belgilaydi, ularda klublar sotadi va iste'molchilar sportchilarni sotib oladilar. Jismoniy rivojlanish, funksional tayyorgarlik va salomatlik darajasini oshirish ehtiyojlariga mos keladigan xizmat sifatida vazifasini bajaradi.

Tadqiqot maqsadi. Aniqlanishicha, amalda sof xususiy tovarlar bozor muomalasiga to'liq hajmda kiradi - bular jismoniy shaxsga (jismoniy yoki yuridik) boshqa shaxslarning ishtirokisiz ushbu tovarlar raqobatbardoshlik xususiyatiga ega bo'lganligi sababli berilgan tovarlardir. Bu shuni anglatadiki, sof xususiy tovarlar - bu ma'lum bir xaridorga baholanishi va sotilishi mumkin bo'lgan tovarlardir. Shu boyis, pullik xizmatlar bozorining rivojlanishini tavsiflovchi omillarni o'rganish masalasi muhim jihatdir.

O‘rganish usullari va tashkil etilishi:

Bir qator mualliflarning fikricha, pullik xizmatlar bozori hozirgi jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy hayotida hamon zarur rol yoki funktsiyani bajarib kelmoqda. Shu nuqtai nazardan, quyidagi omillarni ajratib ko‘rsatish mumkin [3]:

- davlatning makroiqtisodiy roli - uning sub'ektlari, ayniqsa, kichik biznes sohasida zarur shart-sharoitlarni yaratish orqali pullik xizmatlar bozorini rivojlantirishni yanada rag'batlantirish, yangi soliq tizimini yaratish, xizmatlar ko‘rsatishda davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishga qaratilgan. xizmatlar;

- aholining turli qatlamlari turmush darajasini oshirish va ularning daromadlarini oshirish;

- xizmatlar ishlab chiqarishning hozirgi holati va o‘shish dinamikasi (xizmatlar ko‘rsatish va pullik xizmatlar bozorining texnik-iqtisodiy asoslari), bu nafaqat ushbu bozor parametrlarini, balki taqdim etilayotgan xizmatlarning zamonaviy sifatini ham belgilaydi (ba’zilari). pullik xizmatlar turlari yuqori texnologiyali - mobil aloqa, ta’lim, tibbiy, Bank xizmatlari);

Jismoniy tarbiya va sport xizmatlari bozori: funktsiyalari va xususiyatlari quyidagilardan iborat:

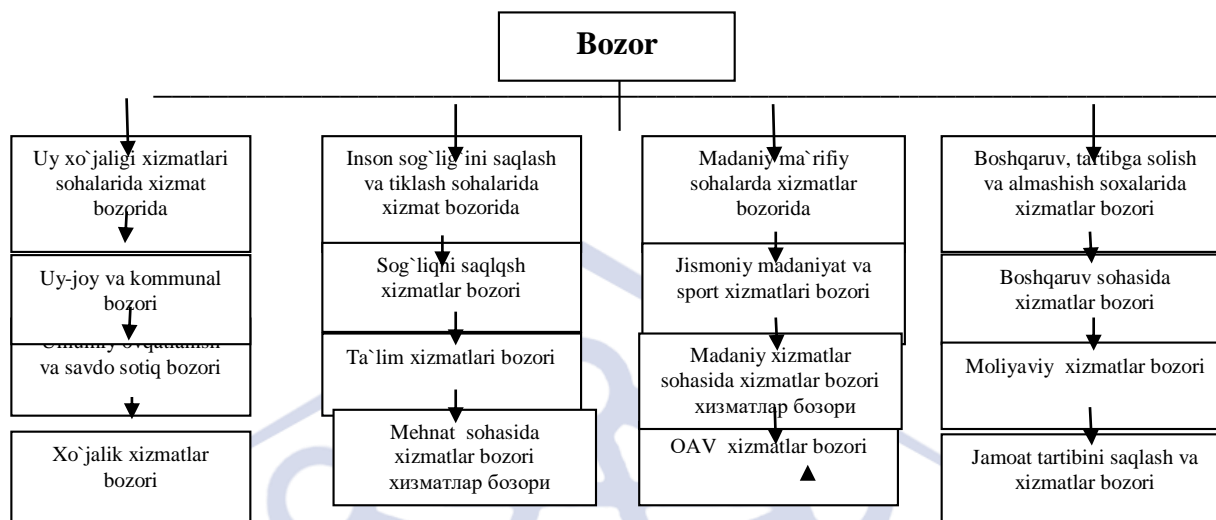
– menejerlar va marketologlar kabi zaruriy o‘qitilgan kadrlarning, shuningdek, xizmatda band bo‘lgan turli shakldagi ta’lim va o‘qitishning keng tarmog‘ining mavjudligi;

– xizmatlar ko‘rsatishda beqiyos ahamiyatga ega bo‘lgan madaniyat va urf-odatlar, chunki pullik xizmatlar bozorining holati, uning tizimi va ko‘rsatilayotgan xizmatlar sifati ko‘p jihatdan jamiyat a‘zolarining, shuningdek, barcha sub'ektlarning madaniyati darajasi bilan belgilanadi. pullik xizmatlar bozori, umuman ijtimoiy-madaniy omil holati.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda, xizmat ko‘rsatish bozori hozirgi ko‘rinishiga nisbatan yangi va dinamik rivojlanayotgan hodisa bo‘lib, uning tuzilishi hali shakllanmagan degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Ishlarini o‘rganish asosida zamonaviy xizmatlar bozorini to‘liq tavsiflamaydigan xizmatlar bozori va uning sub’yektlarining kengaytirilgan tuzilmasini ajratib ko‘rsatish mumkin (1-rasm).

1-rasm. Xizmatlar bozorining kengaytirilgan tuzilmasi

Zamonaviy iqtisodiy nazariya nuqtai nazaridan jismoniy madaniyat xizmatlari bozorining o'ziga xos xususiyati shundaki, jismoniy tarbiya xizmatlarining mavjudligi jismoniy faollikni qondirish shakllarining xilma-xilligi va jismoniy tarbiya xizmatlarining yuqori heterojenligi. ularni ta'minlash jarayoni, ushbu xizmatlarni sotuvchi firmalar uchun narxlarni manipulyatsiya qilish orqali raqobatlashish qiyin. Jismoniy tarbiya xizmatlari bozorida sotuvchining iqtisodiy faoliyati samaradorligi, birinchi navbatda, maqsadli iste'molchilar guruhlari qiymat tizimining asosiy elementlarini aniqlash va bozor taklifini eng yaxshi tarzda moslashtirgan holda ularning ehtiyojlarini qondirish orqali belgilanishi kerak. raqobatchilardan farqli o'laroq [4].

Jismoniy tarbiya va sportning ushbu sohadagi mehnatkashlar faoliyati sifatidagi xizmat ko'rsatish, asosan, aholining jismoniy rivojlanishga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi va bu orqali moddiy ishlab chiqarishning potentsial imkoniyatlarini kengaytiradi.

Jismoniy tarbiya va sport xizmatlarini ehtiyoj va yaxshilik tushunchalari nuqtai nazaridan ko'rib chiqish ushbu xizmatlarni jismoniy tarbiya va jismoniy tayyorgarlik ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan faoliyat sifatida belgilashga imkon beradi.

Shu bilan birga, sport xizmatlari bozori boshqa xususiyatlarga ega: taklifning yuqori dinamikligi va mahalliy xarakteri; segmentlarga hududiy va tovar bo'linishi; kapital qo'yilmalar aylanmasining yuqori sur'ati; kichik va o'rta tashkilotlar

tomonidan jismoniy tarbiya xizmatlarini ko'rsatishda ustunlik qilish va boshqalar Bundan tashqari, jismoniy tarbiya xizmatlari bozori uning asosiy ishtirokchilari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi bir qator iqtisodiy funktsiyalarni bajaradi. Ba'zi olimlarning fikriga ko'ra, jismoniy madaniyat xizmatlari bozorining funktsiyalari:

- aholining jismoniy tarbiya xizmatlariga bo'lgan ehtiyojlarini tartibga solish va qondirishni ta'minlashda;
- raqobat mexanizmlari orqali jismoniy tarbiya xizmatlari sifatini oshirishda;
- umuman jismoniy tarbiya sohasining kengayishini ta'minlashda, chunki talab yangi bozor tuzilmalarini keltirib chiqaradi;
- muayyan hududning berilgan chegaralarida qiymat qonunining amal qilishi orqali jismoniy tarbiya xizmatlari narxlarini tartibga solishda.

Biroq, bu jismoniy tarbiya xizmatlari bozori funktsiyalarining to'liq ro'yxati emas.

Jismoniy tarbiya xizmatlari bozori tanlangan xususiyatga qarab quyidagilarga bo'linishi kerak:

1. xizmatlar shaklida

– "bepul" jismoniy tarbiya xizmatlari bozori (davlat notijorat jismoniy tarbiya va sport tashkilotlarining xizmatlari, bunda ushbu xizmatlarning yakuniy foydalanuvchisi uchun to'lov davlat tomonidan maqsadli byudjetdan ajratmalar shaklida yoki davlat tomonidan amalga oshirilishi mumkin. jamoat tashkiloti a'zolarining o'zlari, tashkilot homiylari va boshqalar);

– pullik jismoniy tarbiya xizmatlari bozori (xizmatlar uchun to'lov yakuniy iste'molchi tomonidan uning shaxsiy mablag'lari hisobidan yoki ushbu iste'molchining ish beruvchisi tomonidan amalga oshiriladigan davlat notijorat va xususiy tijorat jismoniy tarbiya va sport tashkilotlarining xizmatlari. jismoniy tarbiya xizmati).

2. mahsulot bozori segmenti turlari bo'yicha

– tibbiy va jismoniy tarbiya xizmatlari bozori (ushbu turdagi xizmatlarni ishlab chiqarish va aholiga sotish jarayonida nafaqat jismoniy tarbiya va sport tashkilotlari faol ishtirok etadilar);

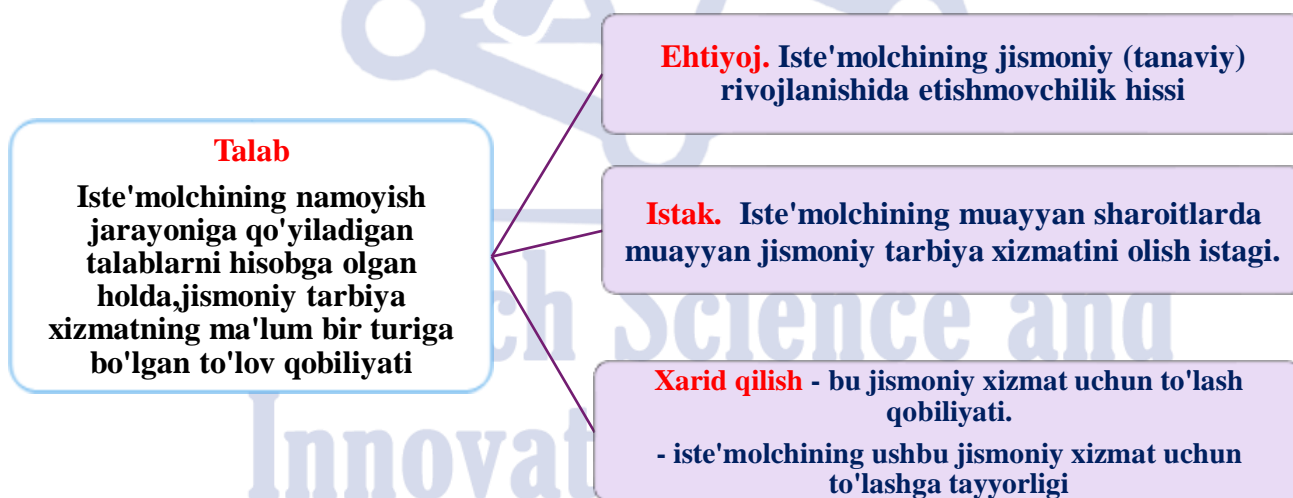
fizika terapiyasiga ixtisoslashgan, shuningdek, "tegishli" xizmat ko'rsatish sohasidagi tashkilotlar: tibbiy rehabilitatsiya markazlari, go'zallik salonlari, kosmetologiya markazlari va boshqalar);

– sog'lomlashtirish va profilaktika xizmatlari bozori (davlat va notijorat jismoniy tarbiya va sport tashkilotlari va harakatlari aholiga ushbu turdagi jismoniy tarbiya xizmatlarini ishlab chiqaruvchilar sifatida ishlaydi);

– ommaviy sport xizmatlari bozori (ushbu turdagi xizmatlarni ishlab chiqaruvchilar aholiga ommaviy sport turlari bo'yicha uydan tashqari uyushtirilgan mashg'ulotlar o'tkazish imkoniyatini beradigan moddiy-texnik bazaga ega bo'lgan turli mulkchilik shaklidagi tashkilotlardir, masalan; sport majmualari, sport zallari, suzish havzalari, stadionlar, tekis o'yin maydonchalari).

Bozorda ma'lum bir mahsulot toifasi sifatida jismoniy madaniyat xizmati "ikki tizim, ya'ni "xaridor" va "sotuvchi" kombinatsiyasi natijasida paydo bo'ladi. U ikkala tizimni ham o'z ichiga oladi, chunki jismoniy tarbiya xizmati uzluksiz o'zaro bog'langan holda taqdim etilishi mumkin. Bozorda jismoniy tarbiya xizmatlarini ommaviy joriy etishda muvaffaqiyatga alohida segmentlarga (iste'molchilar guruhlari), ularning qiziqish doirasiga va ma'lum bir hududdagi daromad darajasiga e'tibor qaratish orqali erishish mumkin.

Jismoniy tarbiya xizmatlariga bo'lgan talab sog'liqni saqlash (yoki boshqa maqsadlar) uchun jismoniy faoliyatga bo'lgan ehtiyoj, o'ziga xos ehtiyoj va istaklardan iborat bo'lib, xarid qobiliyati bilan qo'llab-quvvatlanadi. Bozor talabining shakllanish zanjirini tavsiflashda an'anaviy yondashuvdan foydalanib, biz jismoniy tarbiya xizmatlariga bo'lgan talabning asosiy tarkibiy qismlarini keltiramiz (2-rasm).

2-rasm – Bozor sharoitida jismoniy tarbiya xizmatlariga talab komponentlari.

Talabni shakllantirishning harakatlantiruvchi omili iste'molchining jismoniy tarbiya xizmatlarini faol iste'mol qilish orqali aniq ehtiyojlarini qondirish uchun ijtimoiy va rivojlanish ehtiyojidir. Jismoniy faoliyatga bo'lgan ehtiyoj, ehtiyoj, istakning oqilona shakllanishi, shuningdek, ko'pchilik uchun real xarid qobiliyatining mavjudligi. iste'molchilar, vaqt o'tishi bilan jismoniy tarbiya xizmatlariga talab standartlarini yaratishga imkon beradi.

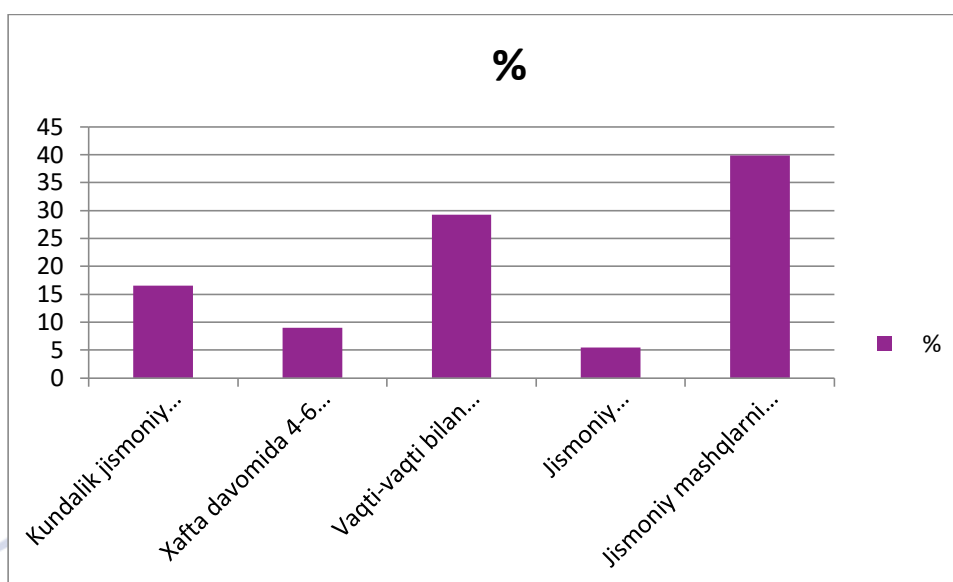
Ma'lumot o'rnida, tahlil qilish uchun 16 yoshdan yuqori bo'lgan aholining ishdan bo'sh vaqtida jismoniy tarbiya va sport bilan shugullanish ko'rsatkichlarni ko'rib chiqamiz (1-jadval):

T/r	Ko'rsatkichlar	%
1.	Kundalik jismoniy mashq bajarish	16,5
2.	Xafta davomida 4-6 kun shug'ullanuvchilar	9
3.	Vaqtı-vaqtı bilan jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanuvchilar	29,2
4.	Jismoniy sog'lomlashtirish mashqlari bilan shug'ullanuvchilar	5,5
5.	Jismoniy mashqlarni vaqtı-vaqtı bilan bajarish	39,8

1-jadval. Aholining jismoniy tarbiya va sport bilan shugullanish ko'rsatkichlari.

Research Science and
Innovation House

3-rasm. Aholining jismoniy tarbiya va sport bilan shugullanish xolati

Respondentlar tomonidan o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida aholi jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishdan bosh tortishining asosiy sabablarini tahlil qilish (3-jadval).

3-jadval. Aholining jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishdan bosh tortish sabablari

Aholi (yoshi, jinsi)	shu jumladan sabablar								
	bo'sh vaqtning	istak (xohish)	shu yo'shda imkoniyat	sport bazalari, sog'lomlashtirish	dangasalik	sog'liqning yomonligi	pul	mablag'larining yomon odatlarga ega bo'lish	va boshqalar
Bo'sh vaqtlarida 16 va undan katta yoshdagi aholidan jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanmaydiganlar	35,7	27,2	7,4	1,3	12,9	12,0	2,3	0,4	0,8
Erkaklar	38,1	29,6	4,9	1,3	12,8	10,2	1,3	0,8	1,0

Ayollar	3	25,	9	1,2	1	13	3,	0,0	0,
	3,	1	,		3,	,6	1		7
	7		6		0				

Aholining aksariyat qismi (erkaklar va ayollar) - 35,7 foizi bo'sh vaqtlari etarli emas, so'ralgan fuqarolarning 27,2 foizi - jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini tizimli ravishda o'tkazish istagi bor.

Faol jismoniy mashqlar uchun vaqt topishni istamaslikning uchinchi eng katta sababi - bu Respublika aholisining 12,9 foizini to'xtatadigan dangasalik. Ma'lumki, sog'lig'ining yomonligi odamlarni sog'lom turmush tarziga jiddiy munosabatda bo'lishga undashi va jismoniy faollik darajasini oshirishi kerak, ammo shunga qaramay, respondentlarning 12 foizi jismoniy mashqlar qilishdan bosh tortishning asosiy sababi sifatida sog'lig'ining yomonligini ta'kidladilar. tizimli mashqlardan voz kechishga qaror qildi. Va bu erda, bizningcha, shifokorlar va jismoniy tarbiya xodimlari tomonidan ushbu toifadagi aholini sog'lomlashtiruvchi jismoniy tarbiyaning afzalliklari va hayotiy zarurligi haqida xabardor qilishga qaratilgan jiddiy targ'ibot ishlarini amalga oshirish kerak.

Jismoniy tarbiya xizmatlari bozori bo'yicha taklifni taqdim etganlar orasida: xususiy sport klublari, davlat sog'liqni saqlash tashkilotlari, havaskor va professional sport klublari, fitnes klublari va boshqalar hisoblanadi.

Sanab o'tilgan resurslar bilan ta'minlangan jismoniy tarbiya va sport tashkilotlari jismoniy tarbiya xizmatlari bozoridagi tadbirkorlik sub'ektlari hisoblanadi. Demak, ular aholiga xizmat ko'rsatish, daromad olish, harajatlarini qoplash imkoniyatiga ega. Biroq, bir qator sabablarga ko'ra, birinchi navbatda, bir tomondan, resurslarning ijtimoiy zaruriy xarajatlarining nomutanosibligi va aholining muhim qismining past daromad darajasi, ikkinchi tomondan, ular o'z xizmatlarini sota olmaydilar. to'liq hajmda va ularning xarajatlarini to'liq qoplaydigan va kengaytirilgan takror ishlab chiqarishni ta'minlaydigan narxlarda ishlab chiqariladi. Bu holat jismoniy tarbiya xizmatlaridan iste'molchilar sonining qisqarishiga, jismoniy tarbiyaning ijtimoiy samaradorligining pasayishiga olib keladi. Shu munosabat bilan jismoniy tarbiyaning moliyaviy resurslarini shakllantirishning bunday manbalarini shakllantirish zarurati tug'iladi, bu esa mamlakatning keng aholisi uchun jismoniy mashqlar bilan shug'ullanish

imkoniyatini beradi. Mazmun jihatidan moliyalashtirish manbalari asosan jismoniy tarbiya va sport sohasidagi xizmatlar va tovarlarga jamiyat yalpi ichki mahsulotning bir qismini almashtiradigan sohalardir. Bunday manbalar jismoniy tarbiya xizmatlaridan foydalanuvchi yoki xaridor sifatida faoliyat yurituvchi aholi, korporatsiyalar va davlat mablag'laridir.

Shu bilan birga, jismoniy tarbiya xizmatlari nafaqat iste'mol xarakteriga ega, balki inson kapitaliga investitsiyalar turi bo'lib, mamlakat sog'lig'i salohiyatini oshirishga, milliy iqtisodiyot uchun mehnat resurslarini takror ishlab chiqarishga yordam beradi. samaradorlik, mehnat unumdorligi va jismoniy va aqliy ortiqcha yuklarga moslashish, ular ko'proq yuqori iroda va raqobat va innovatsiya qobiliyatiga ega. Jismoniy tarbiya sohasi faoliyatining tashqi ta'siri kasalliklarning kamayishi, aholining jismoniy imkoniyatlarining oshishi, umumiy umr ko'rish davomiyligining oshishida namoyon bo'lishi mumkin.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki, jismoniy tarbiya xizmatlari bozori juda serqirra bo'lib, "bepul" va pullik jismoniy tarbiya xizmatlari bozoriga, shuningdek, tibbiy va jismoniy tarbiya, sog'lomlashtirish bozoriga bo'linadi. Shu bilan bir qatorda profilaktika va sport xizmatlari bozorida alohida segmentlarga (iste'molchilar guruhleri), ularning manfaatlari doirasiga, ma'lum bir hudud ichidagi daromad darajasiga e'tibor qaratish orqali erishish mumkin. Jismoniy tarbiya xizmatlariga bo'lgan talab sog'liqni saqlash (yoki boshqa maqsadlar) uchun jismoniy faoliyatga bo'lgan ehtiyoj, o'ziga xos ehtiyoj va istaklardan iborat bo'lib, xarid qobiliyati bilan ta'minlanadi. Talabni shakllantirishning harakatlantiruvchi omili iste'molchining jismoniy tarbiya xizmatlarini faol iste'mol qilish orqali aniq ehtiyojlarini qondirish uchun ijtimoiy rivojlanish ehtiyojidir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “2019-2023 yillar davrida O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va ommoviy sportni rivojlantirish konsepsiyasi” ni tasdiqlash to'g'risidagi 118-sonli Qarori/ 13.02.2019.
2. Гусинец Е.В. Физическая культура и спорт как социально-экономическое явление в национальной экономике. / Е.В. Гусинец // Известия Гомельского гос. ун-та им. Ф. Скорины. – 2016. – № 5 (98). – С. 107–111.
3. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи ; пер. с англ. со 2-го изд. – М. : Дело, 2017. – 864 с.